

John M. Flannery
THE MISSION OF THE PORTUGUESE AUGUSTINIANS
TO PERSIA AND BEYOND (1602-1747)

(Studies in Christian Mission, 43)

Leiden & Boston: Brill, 2013, 286 sid.

John M. Flannerys nyutkomna bok behandlar augustinernas mission i Persien och närliggande områden. Författarens kronologiska fokus ligger på 1600-talet, och i synnerhet Shah Abbas I:s regeringstid, som sträckte sig fram till 1629. Från Persien utgick augustinska missionsprojekt till dagens Irak, Armenien och Georgien. Ämnet har tidigare delvis utforskats av den spanske augustinen Carlos Alonso, men de flesta av hans verk är texteditioner med korta kommentarer. Flannerys studie är därför den första större kritiska studien av augustinernas tidigmoderna mission i dessa delar av världen. Det är en välunderbyggd undersökning. Förutom krönikor och andra tryckta källor använder författaren manuskript från ett stort antal arkiv och bibliotek i Rom, Portugal och Spanien.

Inledningsvis gör Flannery en bakgrundsteckning av det safavidiska Persien, dess religioner och den katolska missionen. Shiaformen av islam blev dominerande först under den safavidiska eran, som inleddes 1501, och fick med tiden status av statsreligion. Imperiet expanderade betydligt under 1500-talet, och under Shah Abbas I regeringstid (1588-1629) centraliserades den politiska makten ytterligare och Isfahan blev imperiets huvudstad. Vid sidan av shiamuslimer fanns ett flertal etno-religiösa minoritetsgrupper i Persien: judar, zoroaster, hinduer och kristna av olika slag: armenier, georgier, syrisk-ortodoxa, assyrisk-ortodoxa och katolska kaldéer.

Portugals expansion i Asien inleddes i början av 1500-talet genom etablerandet av en enklav i Hormuz, men Goa blev det snart det politiska och kyrkliga fästet. Hela området föll under den portugisiska kronans patronat, men i och med etablerandet av Propaganda Fide 1622 utvecklades en parallell missionsorganisation; ett förhållande som gav upphov till långvariga konflikter. Augustinerna spelade en viktig roll såväl i Östafrika som i den arabiska och persiska världen. Orden hade ingen direkt koppling till Augustinus utan växte fram i mitten av 1200-talet och etablerades i Portugal under det kommande seklet.

De första augustiner som bosatte sig i Isfahan kom dit som portugisiska sändebud 1602. Som en del av underhandlingarna med shahen fick de tillåtelse att etablera sig i staden och uppföra en kyrka och ett konvent. Förutom religiösa motiv fanns det en klar politisk komponent i upplägget; Portugal och Persien hade intresse att skapa en enad front mot det Ottomanska väldet. Augustinerna stannade kvar i Isfahan i nästan 150 år och under större delen av denna tid levde en kommunitet på fem eller sex bröder där. Deras ursprungliga mål var att omvända shahen till den katolska tron och att i övrigt kristna muslimer. Missionssituationen komplicerades genom att ytterligare två katolska ordnar var verksamma i Persien vid denna tid: karmeliter och kapuchiner, vilka hade sänts ut av Propagandakongregationen. Samordningen mellan ordnarna var minimal och konflikter legio.

Den augustinska missionen bland muslimer blev ett misslyckande; mycket få konverterade och missionärerna koncentrerade därför sin verksamhet på icke-katolska kristna. Under 1690-talet fick verksamheten dessutom en ordentlig törn när två priorer konverterade till islam. Manuel de Santa María blev muslim 1691 och sex år senare konverterade även hans efterträdare António de Jesus. Den senare av dessa konversioner fick de allvarligaste effekterna, eftersom Frei António kom att författa flera anti-kristna verk på persiska. Skrifterna innehöll angrepp på treenighetsläran, kristologin, sakramenten och prästernas moral. Författaren hävdade också att påven var djävulens vikarie på jorden och att de bibliska skrifterna i stora drag var uppdiiktade. De två priorernas konversion blev också början till det utdragna slutet för missionen. Orden fick allt större svårigheter, inte minst på grund av att de icke-katolska kristna misstrodde dem grund av att de två priorerna blivit muslimer. Dessutom var klostrets ekonomi mycket ansträngd, och 1747 lämnade bröderna Isfahan utan att ha uppnått många långsiktiga resultat.

Efter sin allmänna skildring av augustinernas mission i Isfahan går Flannery vidare till att studera missionen bland armenier, mandéer och georgier, vilka ägnas separata kapitel. Vid samma tid som missionen i Isfahan etablerades gjorde augustiner försök att bedriva mission i Armenien och besökte flera ställen i landet, bland annat Jerevan och Julfa. Situationen förändrades dock hastigt, då shah Abbas år 1604 lät deportera en stor mängd armenier från Julfa. Deras hem förstördes för att tillämpa den brända jordens taktik gentemot ottomanerna. Många av dem fördes till en plats som kom att kallas Nya Julfa, en del av Isfahan. Detta innebar en oväntad missionsmöjlighet för augustinerna. Deras mål var inte oväntat att armenierna kollektivt skulle underställa sig påven och anta en kalcedonsk

kristologi. Patriarken David gick med på detta under förutsättning att de fick fortsätta med sina gamla riter och traditioner. De båda parterna hade dock olika tolkningar av vad överenskommelsen egentligen innebar. För augustinerna skulle armenierna underkasta sig påven, som sedan skulle ta ställning till deras rit och traditioner. För de armeniska prelaterna var däremot kvarhållandet av de gamla traditionerna en absolut förutsättning för att unionen med Rom skulle bli verklighet. Överenskommelsen rann ut i sanden och för att undvika vidare konflikter förbjöd shahen alla kontakter mellan katolska och armeniska kyrkomän.

Nästa augustinska missionsprojekt innefattade mandéer, vilka också benämndes Johanneskristna eller sabéer. En större mandeisk grupp levde i Basra i dagens Irak, och de första katolska kontakterna med dem togs redan 1608, men en mer permanent augustinsk närvaro blev möjlig först femton år senare. Ungefär samtidigt etablerade sig karmeliter i Basra, vilket ledde till inomkyrkliga konflikter. Missionärerna var frågande inför vilka mandéerna var och huruvida de kunde anses vara kristna, men kom till slutsatsen att deras dop enbart var ett slags reningsritual. Därför skulle mandéer åtminstone döpa konditionellt. Som en följd betraktades missionsprojektet inte längre som ett försök att föra heretiker till trohet under påven, utan transformerades till en ”hednamission”.

Augustinerna startade en skola för mandéer i Basra och utvecklade flera, till största delen ogenomförda, försök att flytta mandéer till portugisiska områden, till exempel Goa eller Hormuz. Ett annat projekt innebar att mandéer skulle flyttas till Maldiverna, där en av de lokala ledarna hade blivit katolik. Det realiserades inte. Från ett katolskt perspektiv var missionen inte lyckosam, även om många mandéer döptes initialt. I princip inga av de mandéer som faktiskt upptogs i romersk-katolska kyrkan stannade kvar till sin död. Karmeliterna, som verkade i Basra samtidigt som augustinerna, bidrog dock till att göra gruppen mer känd i Europa. Ignazio di Gesù skrev det första större europeiska verket om mandéerna 1652, och ett sammandrag av deras heliga skrift *Diwan Abatur* gavs ut på latin.

Den augustinska missionen till Georgien med utgångspunkt från Persien inleddes 1604, men arbetet bland georgiska kristna bedrevs mer långsiktigt först från och med 1623. Den aktiva missionen i Georgien var en direkt konsekvens av drottning Ketevans död i persiska Shiraz 1624. Hon avrättades på order av Abbas I efter en elvaårig fångenskap. Den mest detaljerade hagiografiska skildringen av hennes död författades av augustinen Ambrósio dos Anjos. Han skrev att drottningen hade ställts inför valet att antingen bli muslim eller dö, och att hon

torterades till döds. Augustiner grävde upp hennes kropp och förde den till Georgien och hennes son, kung Teimuraz. Att etablera en mission i Georgien var augustinernas ena mål. Det andra var att bidra till att drottningen blev helgonförklarad. Den grundläggande frågan var dock om hon hade blivit katolik under sin sista tid i livet. Detta var oklart även om hon hade haft kontakter med augustinerna. På grund av att inte mycket tydde på att hon hade konverterat avbröts undersökningsprocessen snabbt.

Som en effekt av drottningens död och återförandet av hennes kropp etablerades en mission i georgiska Gori. Fyra augustiner anlände dit från Goa i slutet av 1629, men sjukdomar och kyla drabbade missionen hårt. En förstärkning sändes därför från Indien något år senare, men endast en av tre missionärer överlevde resan. Dessutom blev den georgiska kungen alltmer skeptisk mot katolikerna och såg dem som en risk mot rikets enhet och de tvingades lämna konventet 1637, varefter propagandakongregationen ersatte dem med andra missionärer.

Sammantaget är John M. Flannerys bok ett viktigt bidrag till kunskapen om den tidigmoderna missionen i Persien och omkringliggande områden. Det är en intressant historia om de till stor del misslyckade missionsförsöken och också om hur konflikterna mellan olika katolska ordnar bidrog till detta misslyckande. Det är en välskriven, koncis och vederhäftig studie, som framförallt kan rekommenderas för specialister, såväl missionshistoriker som dem som studerar persisk, georgisk och armenisk (kyrko)historia.

Magnus Lundberg